

**UN MESTRE PER UN POBLE:
JOSÉ MONCHO SALORT
SETLA 1911 – ONDARA 1999**

Carlos Torres García

Preàmbul

En aquest treball es pretén rendir un càlid homenatge a Don José Moncho Salort com a mestre. També, a tots els homes i dones que veieren truncada la seua vida personal, familiar, professional i, fins i tot, la pròpia vida, com a conseqüència de la Guerra Civil Espanyola. Molt especialment als ondarencs i ondarenques, residents a Ondara i professionals de l'educació. Aquest treball va a presentar-se en cinc apartats: l'home, els llocs, els estudis, el treball i un apartat com a conclusió.

S'ha eludit deliberadament un estudi sociopolític de José Moncho, que caldria deixar en mans de politòlegs. Aquest treball té una vessant primordialment pedagògica o de Història de l'Educació.

1. L'home

És conegut que José Moncho Salort naix a Setla i Mirarrosa (dos dels tres pobles que actualment constitueixen el municipi d'Els Poblets), el tretze d'agost de mil nou-cents onze. Fill de José Moncho Vives i de Pascuala Salort Andrés.¹ Els pares de José Moncho vivien a Setla, al que era carrer Pego, núm. 3 (actualment carrer Cervantes).

¹ Segons extracte de partida de naixement del Jutjat de Pau, que signen José Moncho Gregori com Jutge Municipal de Setla i Mirarrosa i José Aguilar Rostoll com Secretari del Jutjat. Tot inscrit al tomo 10 secció de naixements, foli 10. Document procedent del jutjat de Pau dels Poblets.

Els testimonis familiars de la seua germana, fills i nebots ens diuen que Moncho va residir allí i va anar a les escoles públiques. Els seus estudis de Magisteri els va fer a València i Alacant.

José Moncho als 18 anys. Cedida per Rosa Moncho.

Els testimonis i la seua trajectòria personal, ens permeten qualificar-lo com home culte, molt culte, de moltes lectures. Hi queden pocs vestigis de la seua biblioteca personal, encara que alumnes seus de Setla i Ondara diuen que hi era abundant (els trasllats de residència també han tingut a veure). A més dels seus estudis a les Escoles de Magisteri, el pas com a responsable de la biblioteca *Salvador Cabrera* d'Ondara, van afavorir la seua vinculació a la lectura i la documentació. Hi era capaç de citar de memòria a poetes, escriptors i filòsofs (especialment clàssics i historiadors).

Ha tingut excel·lents professors a les escoles normals de València i Alacant. Ha estat bon estudiant. Curs per any, destacant en Geografia. Com a mestre, era molt organitzat, metòdic, exigent amb si mateix i amb els alumnes. Bon conversador, extraordinari orador, comunicador cultural a les seues xerrades, polític als actes públics, mestre a les escoles...

En totes les situacions de la seua vida, buscava on estaven els que necessitaven aprendre (com a estudiant, a l'Ateneu dels Poblaters Marítims de València; com a mestre, a les escoles i acadèmies; com a militar, tal vegada milicià de cultura al front en temps de guerra o a la rereguarda; com a pres, al reformatori; classes particulars, acadèmia, escoles públiques...) Vinculat per coneixements i vocació als intel·lectuals de la *Institución Libre de Enseñanza*, de Giner de los Ríos, Cossío, Barnés, Gómez Serrano, Martínez Bay, etc.

Aficionat i entenedor de la pilota valenciana, que no jugador, primer amb el joc al carrer i successivament al trinquet d'Ondara.

Dedicat i amant de la seua família: dos matrimonis dels qual ha tingut dos filles i un fill.

Sindicalista (de la FETE-UGT) i polític militant d'esquerres. Un home del seu temps i compromès amb ell. Res del que passava li era estrany.

2. Els llocs

Setla i Mirarrosa: el poble del seu naixement i vivències familiars, infantils, escola primària, fins setembre de 1926 (tenia 15 anys), que marxa a València a estudiar Magisteri; a Alacant pel mateix. Mobilitzat durant la guerra Civil, combina Alacant i Setla amb diferents desplaçaments per la seua activitat cultural (consta una conferència en Alcoi al voltant de les teories freudianes). Torna al seu poble sovint a les vacances i als períodes de separació del cos de mestres, fins 1949 que passa a residir a Ondara.

València, residència com a estudiant: a Pueblo Nuevo del Mar (València), on passa a viure al carrer Pescaderia, 28 (carrer que canviaria de nom successivament). Ací viu a casa de sa tia tot avalat pel marit Peregrí Alpera² (mariner, reconegut i parent de alguns mariners residents encara als Poblat Marítims), mentre cursa els estudis de magisteri a l'Escola de Magisteri de València, al carrer Arquebisbe Mayoral (al mateix bloc de l'Ajuntament). Les dates existents en documents que se citen, confirmen la seua residència entre el 29 d'abril de 1926³ i el 30 de setembre de 1929.⁴

Durant el curs 1929-30 es desconeix on estava per no posar residència a la sol·licitud de matrícula de quart curs, amb la signatura de son pare. A 1 de desembre de 1931 demana ser admès des de València a l'examen de revàlida.

Alacant, resident com a estudiant: el 2 de setembre de 1932, demana per escrit signat a Setla i Mirarrosa participar en *examen-oposición* per ingressar a l'Escola Normal de Magisteri Primari d'Alacant (*numerus clausus* del Pla Professional de 1931). Ací consta que resideix almenys els anys 33, 34, 35 i parcialment el 36.

El 26 de setembre de 1932, ja en Alacant, es matricula del primer curs del Pla Professional de Magisteri de 1931. A l'Acta final de Curs, el 17 de juny de 1935, per la qual es qualifica la prova final, se li assigna el número d'accés al Cos de Magisteri. El 21 de maig de 1936⁵, José Moncho declara que està «cursando estudios en la Escuela Normal de Alicante» en document dirigit al Director de la *Escuela Normal del Magisterio Primario* de València.

2 El 22 de setembre de 1926, en la sol·licitud de matrícula a la Escuela Normal de Maestros de València determina «como padre o encargado a Peregrino Alpera»- Dossier UV, p. 21.

3 En aquesta data i en document signat per José Moncho on demana ser admès a les proves d'ingrés a la *Escuela Normal de Maestros* de València, el 29 d'abril de 1926. Dossier UV, p. 20.

4 Data on signa son pare la matrícula de 4t Curs. Dossier UV, p. 27.

5 En escrit signat per José Moncho a Alacant, el 21 de maig de 1936, dirigit al Sr. Director de la *Escuela Normal del Magisterio Primario* de València «solicitando remitan el título de maestro a la Escuela Normal de Alicante». Al qual contesta la directora, la prestigiosa pedagoga María Villén. Dossier documents procedents de la Universitat de la Universitat d'Alacant

Margarida, com alumne de pràctiques remunerades: el 16 de setembre de 1935⁶, don José pren possessió com alumne en pràctiques de l'Escola Unitària de Margarida (Alacant). Encara viu a Pego una alumna que anà a la seua classe. Romandrà en aquesta localitat fins el 20 de maig del mateix any.

Pego, com alumne de pràctiques remunerades: el 21 de maig de 1936 acudeix també com alumne en pràctiques a Pego, fins el 31 d'agost del mateix any, vacances incloses. Documentalment consta estar prestant els seus serveis des de l'1 de juliol de 1936 al 24 de novembre de 1941⁷, sols documentalment. Queda a Pego constància verbal efectiva de la seua estància, no documental ni en les fotos del claustre a l'època. Tal vegada, fóra milicià cultural en temps de guerra, encara que a efectes professionals, aquesta activitat es comptabilitzés com a exercici professional a Pego, on segurament exercirà a les primeres dates esmentades.

Ondara, on treballa: el 1949 ve a Ondara, procedent de la Setla, a treballar a les bodegues de Boluda (esta família de bodeguers estaven relacionats comercialment amb la mare de José Moncho), en qualitat de comptable a mitja jornada. La resta de la jornada la compatibilitza amb l'Acadèmia *Santa Ana* d'Ondara i la biblioteca *Salvador Cabrera*, fins setembre de 1966. Estarà posteriorment un curs com propietari provisional rehabilitat el 1965- 66.⁸

Yeste, pedania d'Alcantarilla de Abajo (Albacete): entre setembre de 1966 i agost de 1967.

Torna a **Ondara** per concurs de trasllats: a partir de setembre de 1967, on exerceix com a mestre nacional fins la seua jubilació el 1976, residint en aquest poble fins la seua mort.⁹

6 En full de serveis validada per la Delegació Provincial del Ministeri d'Educació d'Alacant el 10 d'octubre de 1967 – pàgines 100, 101 i 102. Dossier AGA - Arxiu General Administració.

7 Ídem.

8 Ídem.

9 En full de serveis validada per la Delegació Provincial del Ministeri d'Educació d'Alacant el 22 de març 1976 – pàgines 141, 142 i 143. Dossier documents AGA.

3. Els estudis

Ensenyament primari

El seu ensenyament primari el fa a Els Poblets fins els 14 anys (ensenyament primari superior en Gràfic 1), quan sol·licita entrar i aprova l'ingrés a l'Escola Normal Masculina de València (29 d'abril de 1926), a punt de fer 15 anys.

Segurament la decisió de fer-se mestre, estaria motivada per les indicacions de l'escola, per la seua capacitat per seguir estudis, l'ànim i suport familiar. En aquell moment, els alumnes anaven a l'escola, com a molt, fins els 12 anys. Continuar estudis era propi de les classes acabades amb escasses excepcions.

Estudia magisteri a València. Pla Bergamín de 1.914¹⁰

El 26 de setembre de 1926, don José sol·licita la matrícula de primer curs de Magisteri, pla 1914, tot fent-se càrrec d'ell Peregrí Alpera, aleshores casat amb un germana de sa mare, sa tia Teresa Salort.

De 1926 a 1929, don José estudia a València. Viu al domicili de sa tia, al carrer Pescaderia, 28, carrer que successivament canvia el nom (Marina Auxiliante, Hombres del Mar). Encara existeix aquesta casa als Poblets Marítims i, fins i tot, parents llunyans de Peregrí que porten el cognom Alpera.

Casa on residia D. José Moncho. C/ Pescaderia, València.

¹⁰ Aquest Pla d'Estudis reb el nom del Ministre que el porta endavant a 1.914. Figura en el Dossier procedent de Arxiu Històric de la Universitat de València.

Dóna classes per a adults a l'Ateneu del Cabanyal. Queda constància verbal d'aquesta ocupació, que no documental, en declaracions fetes per els seus familiars de València.

ORGANITZACIÓ ESTUDIS MAGISTERI PLA 1.914

Edat	
18-19	®
17-18	ESTUDIS DE
16-17	MAGISTERI
15-16	
14	↑ *
13	
11-12	Ensenyament Primari
10-11	Superior
9-10	
8-9	Ensenyament Primari
7-8	Elemental
6-7	

ESTUDIS DE
MAGISTERI
®
Batxillerat
*

*Ingrés ® Revàlida o examen final.
Ombrejat = Formació pedagògica i professional

Gràfic 1. Trajectòria acadèmica a València de José Moncho.

Magisteri - Escola Normal Masculina a València fins 1932

En el seu pla d'estudis figuren assignatures com les que es presenten a l'extracte d'expedient acadèmic de José Moncho i la certificació d'haver obtingut el títol.

Certificat acadèmic 1: Certificat Acadèmic. Arxiu Històric.

Façana de l'Escola de Magisteri d'Alacant 1930. Al carrer General Marvá.

Estudia magisteri a Alacant. Pla Professional de 1931

El 2 de setembre de 1932, sol·licita participar en l'examen-oposició per ingressar a l'*Escola Normal Unificada d'Alacant* (José Moncho tenia 21 anys). Fa dues vegades la carrera de Magisteri. La segon, magisteri ja universitari.

El 17 de juny de 1935, a l'acta de l'examen final de carrera (ordre del lloc a l'escalafó professional, número 20), es dona per aprovat el seu accés a les pràctiques professionals i posterior incorporació al cos de mestres. Aquesta acta és signada per cinc membres del tribunal, entre els quals figura una de les professores que més influïren en Moncho: Emma Martínez Bay. Aquesta professora estava casada amb un altre influent professor, Eliseo Gómez Serrano, tots dos importants docents a l'Escola de Magisteri d'Alacant, i que acabaren mal; la primera, amb el trasllat a València i el segon, afusellat per la seua vinculació política a la República.

Les pràctiques professionals les fa a Margarida i Pego (encara viu a Pego una exalumna de Margarida i un home que el recorda com mestre a Pego). Era el mestre que a Margarida «va mesclar a les classes els xiquets i les xiquetes, va donar algunes classes davall d'una gran olivera, li va regalar un llibre de classificació de plantes que encara conserva».

Els professors normalistes. El seu pensament pedagògic

Són nombroses, en aquella època, les publicacions dels professors de les Escoles normals de València i Alacant. Queda abundant constància de les seues activitats reglades i no reglades. Així com els llibres de consulta a la biblioteca de les escoles, on es contemplava bibliografia dels més rellevants pedagogs espanyols i estrangers del moment.

Per la seua rellevància, influència pedagògica i personal sobre José Moncho, cal anomenar alguns professors, a més dels esmentats, especialment d'Alacant, on estudià per segona vegada Magisteri: Eliseo Gómez Serrano, Emma Martínez Bay, Manuel Sala Pérez, María Puigcerver, Teodoro Terrés Lladó (que fóra posteriorment mestre a Ondara)... Dels tres primers consten informacions verbals donades a Leopoldo Iñareta, Joaquín Mestre i a l'autor d'aquest article. Terrés, a més a més, fou col·laborador als inicis de l'acadèmia *Santa Ana* d'Ondara.

A les escoles normals de València i Alacant, i fins i tot, a tot l'Estat espanyol, entre els anys 1926 i 1935, quan comença don José els estudis a València i els acaba a Alacant, és molt difícil separar la renovació dels ensenyaments dels mestres de la seua filiació política i pedagògica.¹¹

Eliseo Gómez Serrano

Manuel Sala Pérez

¹¹ Faustino Larrosa i Leonor Maldonado, escriviren un brillant llibre titulat *Las Escuelas Normales de Alicante: conservadurismo y renovación entre 1844 y 1.931*.

Hi ha tot un continuat de professors que quan reprengueren les classes, després de la guerra, continuaren el seu treball, fins i tot dirigint l'Escola Normal (cas de Manuel Sala). Altres foren depurats en diferents graus. Els cassos més extrems són l'afusellament de qui fóra director de l'Escola de Magisteri d'Alacant, N'Eliseo Gómez; així com d'altres abocats a l'exili o l'ostracisme, com ara Na Maria Villén, la qual fou directora de l'Escola de València.¹²

Els professors i professores normalistes. La seua pedagogia

En dir normalistes, en aquest cas, es fa referència als professors i professores de les Escoles de Magisteri de València i Alacant, a l'època de José Moncho com a estudiant.

Pedagògicament els professors i professores més actius són els institucionistes, és a dir, els influïts per les idees pedagògiques, filosòfiques i culturals de la *Institución Libre de Enseñanza* (ILE), tant joves com ja consagrats, que defensen i posen a la pràctica aspectes tan rellevants com:

- L'Escola Normal unificada. És el model que es seguia a Alacant quan don José era estudiant allí. A València era l'Escola Normal Masculina.
- Escola Normal sense llibres de text. La pròpia del pla professional de 1931.
- L'augment del nivell cultural i professional dels mestres.
- L'escola activa.
- Són militants i practicants de l'optimisme pedagògic.

¹² Qui millor resumeix el posicionament ideològic i, fins i tot pedagògic, evidentment és el títol del llibre de LARROSA, F. I. L. MALDONADO (2010), mencionat abans.

- Incorporen les teories de la Institució Lliure d'Ensenyament (ILE), i la filosofia del Krausisme. Sota els principis pedagògics de Giner de los Ríos, Bartolomé Cossío, Lorenzo Luzuriaga, Barnés, María Moliner, Rodolfo Llopis, Rafael Altamira... També d'altres conservadors rellevants com Manjón, Poveda, Amigó, etc.

- Influeixen altres grans autors estrangers, especialment Froebel, Decroly, Freinet, Dewey, etc.

- És una època de gran moviment de renovació pedagògica, sols comparable en la nostra història als anys 1970 i 1990.

- Visiten diferents països, generalment europeus, per conèixer les experiències docents del moment.

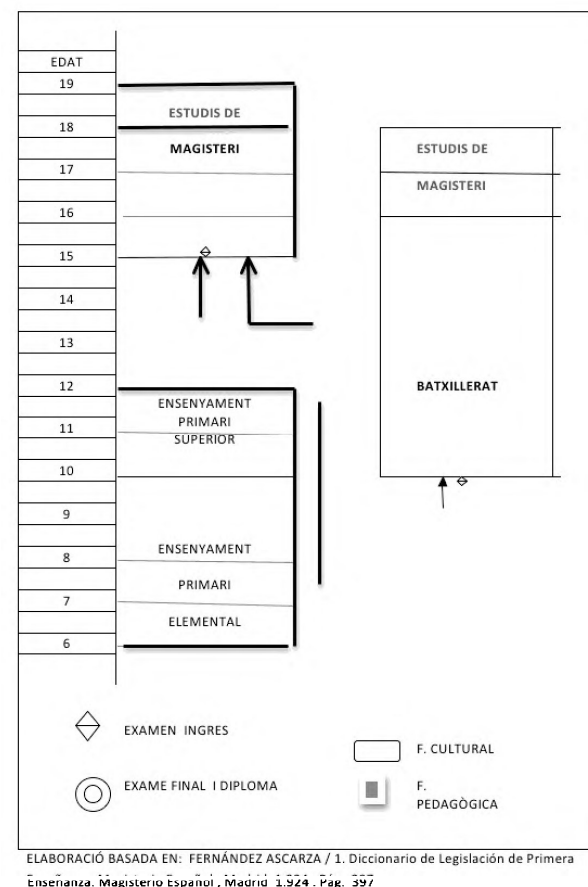
Els alumnes normalistes

Realitzacions, vivències culturals i/o propostes pedagògiques que José Moncho coneixia, també com estudiant (Moreno, M. Pàg. 104-115):

- Els principis de *l'Escola Nova*. El mètode intuïtiu i el procediment socràtic.
- Els principis de l'escola laica, gratuïta, obligatòria, activa i única
- L'escola mixta. Coeducativa.
- La investigació educativa, com element de millora de l'ensenyament.
- Les *Misiones Pedagógicas*.
- Les Colònies Escolars.
- Les noves construccions i organitzacions escolars.

Al gràfic que es presenta a continuació, es veu una formació de base sòlida. Mai els mestres espanyols havien tingut una formació universitària, i tardarien molt a recuperar-la, fins el Pla d'Estudis de 1967.

PLA D'ESTUDIS DE MAGISTERI DE 1.931

Una aproximació als companys d'estudis de don José a Alacant,¹³ ens porta a conclusions semblants a les dels professors. A la Guerra Civil 1936 – 1939, uns al bàndol nacional, d'altres al republicà. Hi han morts al front, afusellats, cessats, deportats fins a Guinea Equatorial, en

13 En consten 37 a l'acta final de carrera de 17-6-1935 reproduïda a continuació.

diferents graus de depuració; uns tenen plets amb les administracions educatives fins els anys 90, altres continuaren als seus llocs de treball on hi foren condecorats. Els hi ha brillants en el seu camp o d'altres: Pilar Casamayor Moltó a Monòver, José Azuar Carmen a Alacant, Francisco Oliver Forner a Catral, Teodomiro López Mena a Elx, José Moncho Salort a Ondara..

4. El treball: inici de la docència; depuració – reincorporació

Estudiant en pràctiques.

Quan els alumnes del Pla Professional de 1931 acabaven els tres anys de carrera hi feien l'examen final, eren declarats estudiants en pràctiques remunerades i els enviaven a diferents escoles, José Moncho estigué en dos llocs:

Margarida. Escola unitària. De setembre de 1935 a maig de 1936.

Pego. Escola graduada, de maig a setembre de 1936. Després ja consta a Pego com a mestre propietari, de juliol 1936 a novembre de 1941, abans del cessament, havia estat suspès d'ocupació i sou. L'últim període inclou la mobilització per la Guerra Civil.

Escola a Margarida. Carlos Torres.

*Foto actual antic Col·legi de Pego.
Carlos Torres.*

La guerra civil i la depuració

La guerra militar va de 1936 a 1939. José Moncho va estar probablement com «milicià d'educació o de cultura», la terminologia legal tracta del «milicià de cultura», (MARTÍNEZ SORIA, p. 98), on es van enquadrar molts mestres de la part republicana, encara que oficialment consta com a mestre de Pego i declara estar destinat a «una escuela de la capital con un sueldo de 4.000 pesetas anuales hasta su movilización, que pasa a ser de 300 pesetas mensuales del ejército».¹⁴ L'objectiu principal d'aquests milicians culturals era l'alfabetització del combatents.

Consta que una de les activitats realitzades per José Moncho és la conferència impartida a Alcoi en una setmana pedagògica amb el títol *El psicoanálisis aplicado a la Pedagogía*.¹⁵

Les persones que visqueren la guerra han dit que el pitjor va venir després, la postguerra (expressió popular a Ondara).

Pel que fa al cas de Moncho, la depuració transformà el seu devanir (a ella estaven sotmesos tots els funcionaris de la República, encara que no tots en la mateixa intensitat/duració), i l'empresonament posterior. Aci l'afecten les dues qüestions. Pèrdua d'ocupació i sou i, per sentència del 24 de novembre de 1941, va ser condemnat a presó i separat dels Cos de Magisteri.

Reformatori d'Adults d'Alacant

14 Informació procedent d'una «Declaración jurada» signada en Setla el 13 de abril de 1939. Dossier procedent de la AGA, p. 49.

15 Informació procedent del text manuscrit *Pliego de descargos*. Dossier procedent de la AGA, p. 60.

Com expliquen les depuracions?

La **depuració** és considerada, en principi, pels historiadors especialistes (FERNÁNDEZ SORIA I AGULLÓ: 1999) com:

- El principi d'exclusió de la dissidència.
- És una crida d'atenció per fer interioritzar la derrota.
- Pretén la capitulació ideològica, submissió, disgregació social.
- Amenaça permanent i dissuasiva, mare de l'autocensura.
- És un error. Té uns efectes aterradors: físics, psicològics, socials...
- Es considera una acció primitiva i preventiva.
- És forta al professorat, que en principi no és un cos compromès ni política ni ideològicament.

Represaliats

Els depurats, a la fi, són represaliats. Els primers indicis de depuració apareixen al regnat de Ferran VII. Es reproduïen a l'època de Primo de Rivera (cas de Carmen García de Castro i altres). Ja s'han citat alguns casos de depuració de professors. Mai com al període comprès entre 1936 i 1939 i següents on calia «borrar yerros del pasado».

Per (MAYORDOMO: 1.998), consten almenys tres etapes:

- *1a Etapa.* Dels primers mesos de la guerra fins novembre/desembre de 1936. Depuració caracteritzada per la seua brutalitat.
- *2a Etapa.* Des de l'anterior fins el final de les operacions militars.

3a Etapa. Entre 1939 fins 1950-52 (Comissions de depuració). Més metòdica i organitzada. El nostre cas, la represàlia i les sancions documentades es produeixen en aquesta etapa.

Açò pareix oblidat per la societat espanyola. La transició a la democràcia espanyola ha creat una situació d'amnèsia política. «olvido memorioso» que diria Pedro Laín.

Raons que es donen per documentar i aplicar les sancions.

Cal explicar, amb el major rigor possible, les raons que la documentació escrita precisa al voltant de les sancions de José Moncho, tot acudint al marc general de sancions sense les quals no serien comprensibles les mateixes. Consten fonamentalment de fons orals i documents de l'Arxiu General de l'Administració (AGA).

Els professors (FERNÁNDEZ SORIA J.M. i C. AGULLÓ: 1.999), distingeixen 9 causes principals, que inclouen unes subdivisions, fins 33, entre les quals i de forma resumida, cal destacar: causes polítiques, sindicals, religioses, morals, pertinença a l'exercit republicà, professionals, contribucions econòmiques, culturals i humanitàries, d'altres.

Conseqüències a les que porten les causes?

Les causes per sancionar els professors, porten a nou tipus de sancions fonamentals (que inclouen altres vint-i-sis subdivisions), de diferents consideracions, tals com: confirmació al càrrec, inhabilitació per càrrecs directius i de confiança, trasllat dintre de la província, prohibició de sol·licitar vacants per un temps, suspensió d'ocupació per un temps, jubilació forçada, separació definitiva del cos, d'altres.

És el moment de documentar les suposades causes i les sancions aplicades a José Moncho. Es produeix per causes de caràcter polític, sindical, religiós, moral, professional i altres.¹⁶

Quan demana la incorporació a l'escola, després de la guerra Civil, la Inspecció d'Ensenyament d'Alacant li demana una declaració jurada per conèixer, entre altres qüestions, la seua adhesió al marxisme (punt F); afiliació a partits polítics i entitats sindicals, així com cotitzacions voluntàries (punt J) i pertinença a la maçoneria (punt K).

¹⁶ Questionari de «Declaración jurada. Inspección Provincial de 1ª Enseñanza de Alicante» AGA.

Dels diferents documents que demana la «Comisión Depuradora del Magisterio Nacional» d'Alacant, i que s'han pogut analitzar, consten i són determinants el següents:

a) Escrits i qüestionaris, procedents de la «Comisión Depuradora del Magisterio Nacional» d'Alacant, de 31 d'agost de 1939.

Aquests escrits van dirigits a l'alcalde, rector de la Parròquia, cap local de la FET i les JONS de Setla i Mirarrosa; comandant del destacament de la Guàrdia Civil (en aquest cas d'Ondara i de Pego).

En ells es pregunten la pertinença a Partits del Front Popular, a societats secretes, la tasca a l'escola, la conducta política i social, la conducta moral i religiosa, propagandes dissolvents, entre d'altres.

b) Les contestacions als qüestionaris anteriors són variades.

c) La valoració prèvia als escrits del veïns de la Setla: José Andrés i José Alcaraz, sobre José Moncho, com a mestre el qualifiquen de «persona de intachable conducta moral» (ací es tracta de persones vinculades afectivament a la família de José Moncho).¹⁷

La depuració – reincorporació.

El bienni 1940–1941, en el cas de José Moncho, és el principi d'una sèrie de dades fatídiques i uns anys especialment negres per les raons expressades a continuació.

Es distingiran les conseqüències de la «Comisión de Depuración de Alicante» així com les d'una denúncia de quatre autoritats locals de Setla i Mirarrosa davant la «Comisión Depuradora del Magisterio Nacional» i el jutge instructor del Jutjat Militar de Dénia, per haver

contat un acudit sobre Franco.¹⁸

Del primer cas, consta la suspensió d'ocupació i sou.¹⁹ Posteriorment, el 2 de desembre de 1940 a Alacant i el 22 de gener de 1941 a Madrid, es proposa i dictamina respectivament, la «separación definitiva del Servicio y baja en el Escalafón».²⁰

El novembre de 1940, des del reformatori d'adults d'Alacant (on està empresonat José Moncho), en presó provisional, fa un «pliego de descargos». El 26 de juny és condemnat a sis anys i un dia de «prisión mayor de suspensión de todo cargo durante la condena». Al jutjat militar d'Alacant, Albacete i Múrcia, en declaracions de José Moncho, s'ofereix per donar classes als presos durant aquest temps, cosa que fa.

El 23 de febrer de 1942, José Moncho és alliberat condicionalment, atenent a la seua bona conducta, segons el Director de la Presó Reformatòria²¹ (el 28 de març, a la mateixa presó, va morir el poeta Miguel Hernández).

Quan finalitza el termini de la sentència, José Moncho demana el reingrés, per primera vegada, el 22 de març de 1947, tot acompanyant documents que certifiquen la seua bona conducta, del delegat local del CNS, del rector i de l'alcalde de Setla i Mirarrosa. Però, el reingrés no l'aconsegueix fins el 14 de juny de 1965,²² on el jutjat de revisions, prèvia petició de l'interessat i l'acreditació de l'alcalde Alfredo Comes, els regidors Antonio Fornés i Francisco Ortolá; i el rector d'Ondara Francisco Falcó, determina que:

[...] la poca entidad o gravedad de los cargos imputados en 1941 a este Maestro, pues no hay en ellos ni actos de crueldad o perversión, ni

17 Document de denúncia davant el President de la Comissió Depuradora del Magisteri Nacional d'Alacant, de 16 de març de 1940. Dossier procedent de la AGA, p. 67.

18 Document de denúncia davant el President de la Comissió Depuradora del Magisteri Nacional d'Alacant, de 16 de març de 1940. Dossier procedent de la AGA, p. 67.

19 Ídem.

20 Procedent de la Comissió Superior de Depuració, de 22 de gener de 1940, per la qual es dictamina la dita separació definitiva. Dossier procedent de l'AGA.

21 Informació procedent del certificat de alliberació personal de 23 de febrer de 1942. Dossier procedent de l'AGA, p. 74.

22 Informació procedent del Ministeri d'Educació Nacional. Jutge Superior de Revisions. Dossier de l'AGA, pp. 92-93.

delitos de carácter común, ni otros que supongan peligrosidad, parece que la pena de separación del Servicio es demasiado rigurosa, reservada como debe estar la misma para los casos más graves. Dejando sin efecto la OM de novembre de 1941. Firmado el Juez Superior de Revisiones.²³

Els familiars i amics de José Moncho, manifesten la enorme alegria que es va produir al seu entorn.

De la separació del cos fins l'Acadèmia Santa Ana. 1941 a 1965

De forma telegràfica, els fets més destacats d'aquest anys són:

- Consta que donava classes particulars a la casa de sa mare (la cambra). Segons declaracions de persones d'Els Poblets que eren alumnes seus. També va donar classes a El Verger, a la Torre del Duc de Lerma, al primer pis. Es va preparar de comptabilitat.
- Es casà amb Rosa Puchol i va nàixer el segon fill, José Miguel.
- El 1949, ve a Ondara a treballar de comptable a la *Bodega dels Boluda*, treballa a la Biblioteca *Salvador Cabrera* i obri l'*Academia Santa Ana* al carrer Major.

Casa Duc de Lerma a Verger. Carlos Torres.

Foto actual de la primera ubicació de l'Acadèmia Santa Ana al Carrer Major. Carlos Torres

Plaça José Antonio en 1949. Actual Plaça Major. Cedida per Robert Miralles.

Biblioteca Salvador Cabrera. Foto cedida per Toni Ortola Romans.

Destil·leries Boluda. Foto cedida per Enrique Boluda Iñareta.

²³ Informació procedent del Ministeri d'Educació Nacional. Jutge Superior de Revisions. Dossier de l'AGA, pp. 92-93.

L'Acadèmia Santa Ana d'Ondara

La informació al voltant de l'Acadèmia és oral i presencial. Procedeix dels fills i exalumnes de José Moncho: José Miguel i Rosa, de Joaquín Mestre, Juan Femenia, Gabriel Marí, Carlos Torres i d'altres, mostra representativa del principi al final de l'Acadèmia (1949 – 1965). El seu tancament, coincideix amb el reingrés com a Mestre Nacional.

No s'han trobat, fins el moment, els seus apunts, les preparacions de classes, els exercicis ni el periòdic escolar que va fer Furió (Pepe Tomás Giner).

Professorat de l'Acadèmia Santa Ana d'Ondara

L'acadèmia és l'obra fonamental de José Moncho. A ell es deu la seua creació, funcionament, estil de treball, organització, direcció, era el que més hores li dedicava. Va comptar amb l'ajuda de molts professors en diferents èpoques, als quals és just anomenar, tant com a recordatori com a efectes meritoris:

José Moncho (donava moltes assignatures i classes)

Alberto (Bartolomé) i José (donaven Francès)

Pepita Bolufer (lletres)

Teodoro Terrés (Llatí, tal vegada Geografia)

Vicente i Federico (Religió/ Llatí)

Miguel Doménech i Gonzalo Ortolá (Educació Física).

Organització de l'acadèmia

L'activitat docent de l'Acadèmia s'organitzava durant tot el dia, donant-se classes pels matins, vesprades i de nits. Durant els matins es donaven les classes que no impartia José Moncho (Francès, Religió, Llatí...), ell treballava a les destil·leries.

Per les vesprades donava les classes ell mateix. Anaven junts alumnes de diferents cursos, agrupats en taules o triadors del mateix curs (ingrés de Batxillerat, primer, segon...). Els alumnes de comptabilitat anaven per la nit

Hi havia diferents torns al llarg de la vesprada.

Metodologia de treball

José Moncho utilitzava el treball combinat. Mentre atenia a un grup amb explicacions, la resta d'alumnes treballaven de forma personal (semblant al que es feia en les escoles unitàries). Exercicis dels llibres de text, pissarra, fitxes individualitzades preparades per Moncho a màquina o inclús a mà. De vegades en paper revers dels albarans de la bodega de Boluda.

Eren molt adequades l'activitat constant dels alumnes i la disciplina. Estaven permanentment actius, escoltant, llegint, fent o corregint exercicis i contestant preguntes.

Un percentatge important del temps dels alumnes era de l'estudi personal o exercicis a casa. S'havia de contestar bé i resoldre els exercicis (Moncho no entenia altres possibilitats). Per part del mestre, hi havia una activitat permanent, a les classes i amb la preparació de les mateixes a casa.

Les activitats dels alumnes anaven dirigides al més fonamental dels temaris. En els moments actuals, diríem conceptes instrumentals, propiciadors de les estructures mentals bàsiques. Les seues explicacions eren molt bones, tenia una claredat i una entrega admirables. No deixava que ningú no entengués el que explicava.

Els alumnes feien exercicis de Matemàtiques, Llengua, Física i Química i d'altres, contestant al mestre les preguntes, de forma oral. La memòria era un element fonamental. Tots els exercicis eren corregits personalment i a tots preguntava.

Els exàmens com alumnes lliures

Els alumnes de Batxillerat i Magisteri, anaven a examinar-se com alumnes lliures a l'Institut *Padre Eduardo Vitoria* d'Alcoi o l'Escola Normal d'Alacant.

Els de Batxillerat feien tots els exàmens en un dia, uns orals i altres escrits, fins i tot els exercicis de Educació Física. Un viatge de bona matinada a Alcoi, exàmens i retorn a Ondara. Els de Magisteri en diferents dies i a Alacant.

Viatge d'exàmens a Alcoi. Cedida per Gaspar Gavilà.

Reingrés i jubilació

Amb motiu del que a l'època es deia *25 años de paz* el 1965 Don José sol·licita la seua reincorporació al Magisteri Nacional i és acceptada. Les anteriors peticions, per escrit en consten dos (la segona el 1947), van ser rebutjades.

Una vegada reingressat, passa a exercir de nou a Yeste (pedania de Alcantarilla, Albacete), a l'escola unitària masculina. Després, per concurs de trasllats, torna a Ondara on exerceix fins la seua jubilació, el

1978. Com a mestre a Ondara, primer exerceix al Grup Escolar *Primo de Rivera* (Els Pins), d'allí passà al Col·legi Nacional Paraguai (actual Sanchis Guarner).

Escena escolar a Ondara. 20 de novembre 1973. Cedida Robert Miralles.

L'exercici com mestre nacional

Els primers anys exerceix a l'ensenyament Primari, participant molt activament. Fa un curs d'especialització en 5é d'EGB, previ a la implantació de l'EGB de la Llei General d'Ensenyament de 1.970.

Participa molt activament en les reunions de coordinació pedagògica del moment, molt especialment incentivant les innovacions dels joves mestres, que ens afecta en la metodologia de la lectoescriptura.

Consta que, amb la incorporació de l'EGB, forma un grup compacte amb els mestres Paco Reus i Juan Femenia a la segona etapa. Consten també (segons expressions de exalumnes i companys de treball) que:

- Era un bon company.
- Animava la coordinació del treball.
- Era «un mestre total», en coneixements, entrega, creia el que deia.

- La seua classe estava caracteritzada pel treball, el tractament exquisit i exigent amb els alumnes.
- Va treballar molt bé amb l'ensenyament de classes mixtes.
- L'activitat constant a classe ens impedia poder parlar, estàvem continuament treballant.
- Es va adaptar molt bé a la nova metodologia de l'EGB.
- Puntual, bona preparació de les classes, mai dubtava del que tenia que donar i fer, ho portava controlat.
- Després d'una explicació de les seues quasi no calia estudiar.

Jubilació a la Residència Ramis. Foto cedida per Paquita Grimalt.

5. A mena de conclusió

Després d'haver parlat amb 75 persones, familiars, amics, alumnes i membres de l'administració educativa. Després d'haver consultat centenars de pàgines procedents de l'Arxiu Històric de la Universitat de València, l'Arxiu de la Universitat d'Alacant i de l'Arxiu General

de l'Administració (que no hagués pogut consultar sense el permís de la seua filla, Rosa Moncho) em condueix a una senzilla consideració: és una de les persones més importants d'Ondara al segle passat. Com a mestre, pare i, fins i tot, pel seu pas per la política local.

Ha tingut una vida intensa, repartida per diferents localitats, fonamentalment a la província d'Alacant, a València i Alacant capital.

La seua família a Setla i Mirarrosa, Ondara, Xàbia, Barcelona; el seu primer matrimoni, el quedar-se vidu, el segon matrimoni i els seus tres fills, l'han marcat com home profundament amant dels seus. Els comentaris mantinguts amb ells han estat molt emocionants, inoblidables.

La seua formació i cultura (fruit dels seus estudis a les Escoles de Magisteri de València i Alacant; de les seues lectures, dels contactes amb intel·lectuals i polítics) no té fàcil comparació amb altres del seu temps.

La dedicació a l'ensenyament ha estat present sempre al seu entorn, com a estudiant, com a mobilitzat a l'exèrcit de la República, com a presoner a Alacant, en classes particulars, a l'acadèmia d'Ondara i finalment com a Mestre Nacional.

Ha marcat la tendència a seguir a molts mestres, entre els seus alumnes i entre els companys de treball.

De José Moncho (*don José*), cal dir allò que ja deia el Cantar de Mio Cid: «que buen vasallo si obiese buen señor». No era necessari fer patir tant a un home que ha donat molt a la societat i que volia donar classe al Magisteri Nacional.

BIBLIOGRAFIA

AGULLÓ DÍAZ, M.C. (2009) «Tiempo de il·lusiones, tiempo de silencio. Notas sobre la escuela en Alacant en la II República y el Franquismo». *Revista Canelobre* 55. Diputació Provincial d'Alacant.

AVANZINI G. (1979) *Le pédagogie au 20 siècle*. Editions Eduard Privat.

BARREIRO, H. (2008) «El legado educativo de la Segunda República». *Cuadernos de Pedagogía* 378. Abril, 2008.

BENEDETI SANCHO, L. (2012) «La Lucha por la Escuela Mixta. La coeducación durante la II República» dins *Estudios sobre la historia de la Enseñanza Secundaria en Aragón* pp. 318-328.. Instituto Fernando el Católico. Zaragoza

CUESTA, P (1976) «Ideario pedagógico de Cossio». *Cuadernos de Pedagogía* 22, octubre 1976.

Constitució de la República Espanyola, 9-XII-1931, article 26.

DE GUZMÁN, M. (1.986) *Vida y muerte de las Escuelas Normales*. PPU. Barcelona.

FERNÁNDEZ SORIA, J.M. Y M.C. AGULLÓ (1999) *Maestros valencianos bajo el franquismo*. Institució Alfons el Magnànim. València.

GONZÁLEZ PÉREZ, T. (1994) «Trazos históricos sobre la formación de maestros». *Revista Interuniversitaria de formación del Profesorado* 21, set-oct. 1994

LARROSA, F. I L. MALDONADO (2012) *Las Escuelas Normales de Alicante. Conservadurismo y renovación entre 1.844 y 1.931*. Universidad de Alicante.

MARTÍNEZ SORIA, J.M. (2007) *Iniciativas de alfabetización en la España republicana durante la guerra civil. Transatlántica de Educación* Vol.II. Iberoamérica de Educación Siglo XXI. México.

MORENO SECO, M. (2009) «Entre la tradición y la modernidad: La Educación en Alicante, 1875 – 1936» *Canelobre* 55. Diputació Provincial d'Alacant

PUELLES DE, M. (1986) *Educación e ideología en la España Contemporánea*. Ed. Labor. Barcelona

RUIZ RODRIGO, C. (1993) *Política y Educación en la II República*. Universitat de València. València.